

Сриберко А.В.

науковий співробітник,

*ДУ «Відділення гідроакустики Інституту геофізики імені С.І. Субботіна
Національної академії наук України»*

МЕТОДОЛОГІЯ РОЗРАХУНКІВ РОЗПОДІЛУ СОЛОНОСТІ ЗА ДАНИМИ ГІДРОФІЗИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК НА ПРИКЛАДІ ЧОРНОГО МОРЯ

Поле солоності в Чорному морі формується балансом прісних вод і водообміном через протоку Босфор. Перевищення надходження прісної води з річковим стоком і опадами над випаровуванням призводить до відносно низького вмісту солей в порівнянні з більшістю морських басейнів. Солоність поверхневого шару Чорного моря (17,85‰) майже удвічі менша, ніж солоність поверхневих вод Світового океану.

Конкретні значення солоності води в Чорному морі знаходяться в досить широкому діапазоні від 0 до 37‰. Ізольовані об'єми прісної води в поверхневому шарі спостерігаються поблизу гирл річок в періоди паводків, високосолоні середземноморські води (34–37‰) проникають в море по дну Босфорського підводного каньйону – продовженню Босфорської протоки [1, с. 56]. Невелике опріснення у Керченській протоки і біля східного берега Криму викликано проникненням сюди менш солоних вод Азовського моря [2, с. 36].

Солоність росте з глибиною від 17,58–18,09‰ на поверхні моря (середні значення по акваторії моря в червні і в лютому, відповідно) до 22,33‰ у дна. Стійких вертикальних екстремумів солоності, як і у багатьох районах Світового океану, в Чорному морі немає. Локальні екстремуми виникають при поширенні мармуровоморських вод. Характерною рисою вертикальної халінної структури моря є наявність двох галоклинів: сезонного в шарі 0–30 м і постійного (основного) в шарі 50–100 м. Сезонний галоклин добре виражений в період з квітня по вересень, максимум вертикального градієнту солоності поступово заглиблюється впродовж цього періоду з поверхні моря до глибини 20 м, значення градієнту в середньому складають $0,02\text{--}0,05\text{‰} \times \text{м}^{-1}$, в північно-західній частині моря можуть досягати $2\text{‰} \times \text{м}^{-1}$. Максимум вертикального градієнту в постійному галоклині розташовується на 50–70 м, значення градієнту знаходяться в діапазоні $0,03\text{--}0,06\text{‰} \times \text{м}^{-1}$, максимумами можуть перевищувати $0,1\text{‰} \times \text{м}^{-1}$.

У придонному однорідному шарі від глибин 1700–1750 м до дна, солоність постійна (22,325–22,340 ‰).

Поле солоності на поверхні моря здебільшого визначається річковим стоком та атмосферними опадами. Знижена солоність характерна для північно-західного шельфу (р. Дунай, р. Дніпро, р. Дністер), південно-східної частини моря (р. Ріоні, р. Чорох, р. Інгури, р. Кодорі, регіональний максимум атмосферних опадів) та деяких частин Анатолійського узбережжя: центральною (р. Кизил-Ирмак, р.Єшилль-Ирмак) і західною (р. Сакар'я, р. Фільос (Єнідже)). На Керченсько-Таманському шельфі і південно-східному узбережжі

Криму певний вплив має приплив азовоморських вод (12–15‰). Области підвищеної солоності приурочені до центрів циклонічних кругообігів, де відбувається винос солоних вод основного галокліну в поверхневий шар (максимум в лютому 18,4‰, при інтенсивній конвекції до 18,7‰).

Просторовий розподіл солоності в шарі основного галокліну тісно пов'язаний з інтенсивністю загальної циркуляції моря. Підвищені значення солоності в центральній частині моря та знижені значення в прибережній зоні обумовлені загальною схемою вертикальних рухів, висхідних в центрі та низхідних на периферії. На глибині 75 м різниця значень між центром і периферією моря складає 1–1,5‰.

Розподіл солоності в глибинних шарах за даними високоточних STD-зондів, які отримані за останнє десятиліття, відрізняється високою однорідністю, підвищені значення солоності відмічені в центральній частині моря.

Внутрішньорічні коливання солоності на поверхні в Чорному морі за своїми характеристиками типові для басейну Атлантичного океану.

Головна особливість сезонного ходу солоності в Чорному морі – зменшення солоності в кінці весни, початку літа. Мінімальний солезапас в шарі 0–100 м припадає на липень, через місяць після досягнення мінімуму поверхневої солоності та через два місяці після максимуму прісного балансу. Максимальний солезапас спостерігається взимку (березень), коли відбувається активне вітрове і конвективне перемішування в поверхневому шарі, а посилення загальної циркуляції моря забезпечує підйом глибинних вод підвищеної солоності [1, с. 56-64].

Метою досліджень було встановити зв'язок між солоністю води й гідрофізичними характеристиками в морському середовищі для розрахунків її розподілу у Чорному морі.

Дослідження розподілу солоності проводилися в глибоководній частині Чорного моря на стандартних горизонтах (0, 10, 20, 25, 30, 50 метрів) в період весна – осінь.

Залежність між значеннями солоності, температури води, швидкості звуку у воді і гідростатичного тиску описувало рівняння ЮНЕСКО, для розрахунку швидкості звуку у воді [3, с. 11; 4, с. 46].

$$C(S, T, P) = C_w(T, P) + A(T, P)S + B(T, P)S^{3/2} + D(T, P)S^2, \quad (1)$$

де C – швидкість звуку, C_w , A , B , D – коефіцієнти рівняння, S – солоність води, T – температура води, P – гідростатичний тиск.

Коефіцієнти рівняння C_w , A , B , D розраховуються за окремими формулами. Рівняння (1) дозволяє розраховувати швидкість звуку залежно від температури, солоності та гідростатичного тиску із стандартною помилкою 0,19 м/с. Критерії для розрахунку по рівнянню: $0^\circ\text{C} < T < 40^\circ\text{C}$, $0 \text{ дБар} < P < 1000 \text{ дБар}$, $0\text{‰} < S < 40\text{‰}$ [4, с. 46-48].

Для вирішення поставленої задачі та збільшення точності розрахунків солоності (S), нам необхідно вивести S з рівняння (1) і перетворити його для розрахунку солоності.

Приведемо основні перетворення рівняння (1) для розрахунку солоності.

Замінімо $C = C_{\text{sound}}$ та $D = C$.

Рівняння (1) матиме вигляд

$$C_{\text{sound}} = C_W + AS + BS^{3/2} + CS^2 \quad (2)$$

Перенесемо перший член C_W рівняння (2) в ліву його частину:

$$C_{\text{sound}} - C_W = AS + BS^{3/2} + DS^2 \quad (3)$$

Представимо ліву частину рівняння у вигляді:

$$C_{\text{sound}} - C_W = N \quad (4)$$

Перепишемо рівняння (2) у вигляді:

$$N = AS + BS^{3/2} + DS^2 \quad (5)$$

Далі, було виведено S з рівняння (5) та перетворено його для розрахунків солоності.

Відмітимо, що ця процедура дуже трудомістка та рівняння для розрахунку солоності було досить велике, тому ми не приводимо його у рамках цієї роботи. Та незважаючи на це, його можна написати, наприклад, в програмі Microsoft Office Excel, й потім постійно, швидко та легко розраховувати солоність в морському середовищі. Також розрахувати значення солоності за рівнянням (5) можливо й за допомогою комп'ютерної програми Mathcad, однак це займає дуже багато часу.

Точність виведеного рівняння перевірялася методом порівняння значень фактичної солоності та розрахованих значень солоності на основі контактних даних [5] температури води та гідростатичного тиску й розрахованих значеннях швидкості звуку на стандартних горизонтах в період травень – жовтень з 2005 по липень 2018 рр. і стандартна помилка розрахунків солоності склала 0,0028‰ при $n = 16775$. При максимальному значенні солоності $S_{max} = 22,236‰$, абсолютна похибка (ΔS) склала 0,001‰, а мінімальному значенні $S_{min} = 14,506‰$, абсолютна похибка (ΔS) склала 0,005‰.

Наприкінці відзначимо, що на основі виведеного рівняння можна робити прогноз або моделювати розподіл солоності на стандартних горизонтах до 50 метрів по усій глибоководній акваторії Чорного моря в період весна – осінь, підставляючи в виведене рівняння прогностичні (змодельовані) значення температури води й швидкості звуку в морському середовищі.

Відмітимо, що виведене рівняння для розрахунку розподілу солоності води в Чорному морі в шарі 0–50 метрів в період весна – осінь може бути застосоване також для інших акваторій Світового океану.

Список використаних джерел:

1. Иванов В. А. Океанография Черного моря / В. А. Иванов, В. Н. Белокопытов – Севастополь: НАН Украины, Морской гидрофизический институт, 2011. – 212 с.
2. Добровольский А. Д. Моря СССР / А. Д. Добровольский, Б. С. Залогин. – М.: Изд-во МГУ, 1982. – 192 с.
3. Ярошенко А. А. Вычисление скорости звука в морской воде. От Колладона и Штурма до наших дней // Водний транспорт. – 2012. – № 3. – С. 8-12.
4. Fofonoff N. P., Millard Jr R. C. Algorithms for the computation of fundamental properties of seawater // UNESCO, 44. – 1983. – 54 pp.
5. NOAA World Ocean Database [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nodc.noaa.gov>